

शोध निर्देशक : प्रा.डा.कृष्णप्रसाद दाहाल

गोपाल सञ्जेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर
तह द्वितीय वर्षको दसौँ पत्रको आंशिक
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

अध्ययनपत्र

शोधार्थी

राजेन्द्र दाहाल

परीक्षा क्रमाङ्क : ९६२००८७/०६७

त्रि.वि.दर्ता नं. : ९-२-१-४४४-२००३

पाटन संयुक्त क्याम्पस,

नेपाली शिक्षण समिति

नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम

पाटनढोका, ललितपुर

२०६९

सिफारिस पत्र

शोधार्थी राजेन्द्र दाहालले त्रिभुवन विश्व विद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तहको दोस्रो वर्षको दसौँपत्रको आंशिक परिपूर्तिका निम्ति प्रस्तुत गर्नु भएको गोपाल सञ्जेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको अध्ययन पत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु । .

.....
प्रा.डा.कृष्णप्रसाद दाहाल

शोध निर्देशक

पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटनढोका, ललितपुर

मिति : २०६९/११/०३

14 Feb, 2013

स्वीकृति पत्र

शोधार्थी राजेन्द्र दाहालले नेपाली स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको आंशिक परिपूर्तिका निमित्त प्रस्तुत गर्नु भएको गोपाल सञ्जेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको अध्ययन पत्रको आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ :

.....

प्रा.डा.कृष्णप्रसाद दाहाल

शोध निर्देशक

.....

सहप्रा. डा.विश्वनाथ भण्डारी

संयोजक

नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम

पाटन संयुक्त क्याम्पस

.....

प्रा.डा.जगदीशचन्द्र भण्डारी

विभागीय प्रमुख

नेपाली शिक्षण समिति

पाटन संयुक्त क्याम्पस

.....

सहप्रा. अच्युतरमण अधिकारी

बाह्य परीक्षक

पद्मकन्या क्याम्पस बागबजार

मिति : २०६९/११/२८

11 March, 2013

कृतज्ञताज्ञापन

वास्तवमा कुनै पनि व्यक्तिको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन गरी वस्तुगत तवरले ठोस निर्णय दिनु अवश्य नै कठिन काम हो । तैपनि विषय गहन, जटिल, बोझिलो र समस्यामूलक छ भनेर त्यसतर्फ नलाग्ने हो भने त्यस्ता व्यक्ति र व्यक्तित्वको सिर्जनशीलता सबै ओभेलमा पर्न गई विशिष्ट कार्यको मूल्याङ्कन नै बन्द हुन पुग्दछ । यही तथ्यलाई आत्मसात् गरी नेपाली भाषा, साहित्य, कला, संस्कृति तथा समाजसेवाको क्षेत्रमा विशिष्ट योगदान पुऱ्याउँदै आएका साहित्यकार गोपाल सञ्जेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको विषयलाई उठान गर्ने उद्देश्यले यस अध्ययनपत्रको सृजना भएको हो ।

यस अध्ययनपत्रलाई मैले स्नातकोत्तर तहको दसौं पत्रको आंशिक प्रयोजनका लागि श्रद्धेय गुरु प्रा.डा. कृष्णप्रसाद दाहालको प्राज्ञिक निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । आफ्नो कार्य व्यस्तताको बीचमा पनि अमूल्य समय दिई आवश्यक सल्लाह, सुझाव र मार्ग निर्देशन गरी यस शोधकार्यको लेखनमा अभिप्रेरित गराउनु हुने शोध निर्देशक आदरणीय गुरुप्रति हार्दिक आभार एवम् कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु । अध्ययनपत्रलाई विभागीय स्वीकृत प्रदान गर्ने अनुसन्धान समिति पाटन संयुक्त क्याम्पसप्रति आभारी छु । आफ्नो व्यस्त समयका बीच पनि मलाई यस अध्ययनपत्र सम्पन्न गर्नका लागि आवश्यक सामग्री एवम् जानकारी प्रदान गर्नुहुने शोधनायक श्री गोपाल सञ्जेलप्रति कृतज्ञ छु ।

यसका साथै आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थासम्म ल्याइपुऱ्याउने मेरो परिवार र आफन्तहरुप्रति म सदैव ऋणी छु । अध्ययन कार्यको सिलसिलामा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष सामग्री तथा जानकारी प्रदान गर्नुहुने सबै-सबैप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्न चाहन्छु । साथै अध्ययनपत्र तयार गर्ने क्रममा प्रशस्त सहयोग गर्ने वीरेन्द्र दाहाल, रञ्जु सुवेदी, तेजप्रकाश दाहालका साथै कमल घिमिरेप्रति धन्यवाद नदिइरहन सकिदैन । यो अध्ययनपत्र निर्माण कार्यमा कम्प्युटर टङ्कन गरी प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउनुहुने साथी तारा अधिकारी र हिमाल जि.सी.प्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा गोपाल सञ्जेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत अध्ययनपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि पाटन संयुक्त क्याम्पस, नेपाली विभाग, स्नातकोत्तर कार्यक्रम समक्ष पेश गर्दछु ।

राजेन्द्र दाहाल
परीक्षा क्रमाङ्क ९६२००८७/०६७
नेपाली विभाग
पाटन संयुक्त क्याम्पस
पाटनढोका, ललितपुर

विषयसूची

सिफारिस पत्र	
मूल्याङ्कन समितिको स्वीकृति पत्र	
कृतज्ञताज्ञापन	
सङ्क्षिप्त शब्द सूची	पृष्ठ संख्या

अध्याय एक

अध्ययनपत्र परिचय १-७

१.१	विषय परिचय	१
१.२	अध्ययनपत्रका समस्या	३
१.३	अध्ययनपत्रको उद्देश्य	४
१.४	पूर्वकार्यको समीक्षा	४
१.५	शोधको औचित्य र महत्त्व	६
१.६	अध्ययनपत्रको सीमाङ्कन	७
१.७	सामग्री सङ्कलन विधि	७
१.८	अध्ययनपत्रको रूपरेखा	७

अध्याय दुई

गोपाल सञ्जेलको जीवनीको अध्ययन ८-१४

२.१	पृष्ठभूमि	८
२.२	जन्म र जन्मस्थान	८
२.३	बाल्यकाल	८
२.४	शिक्षादीक्षा	९
२.५	दाम्पत्य जीवन र सन्तान	१०
२.६	पेशागत संलग्नता	१०

२.७	प्रकाशित पुस्तकाकार कृतिहरू	११
२.८	जीवनदर्शन र साहित्यिक मान्यता	११
२.९	आर्थिक अवस्था	१२
२.१०	भ्रमण	१२
२.११	व्यक्तिगत रुचि र स्वभाव	१३
२.१२	सम्मान तथा पुरस्कार	१३
२.१३	निष्कर्ष	१४

अध्याय तीन

गोपाल सञ्जेलको व्यक्तित्वको अध्ययन १५-२६

३.१	पृष्ठभूमि	१५
३.२	शारीरिक व्यक्तित्व	१५
३.३	आन्तरिक व्यक्तित्व	१६
३.४	साहित्यिक व्यक्तित्व	१६
	३.४.१ कवि व्यक्तित्व	१७
	३.४.२ निबन्धकार व्यक्तित्व	१८
	३.४.३ गजलकार व्यक्तित्व	२२
	३.४.४ उपन्यासकार व्यक्तित्व	२३
	३.४.५ गीतकार व्यक्तित्व	२३
३.५	पेशागत व्यक्तित्व	२४
	३.५.१ शिक्षक व्यक्तित्व	२४
	३.५.२ राजनीतिक व्यक्तित्व	२४
	३.५.३ समाजसेवी व्यक्तित्व	२५
३.६	निष्कर्ष	२६

अध्याय चार

गोपाल सञ्जेलको मै हराएँ आज गजल सङ्ग्रहको अध्ययन २७-४०

४.१	विषय प्रवेश	२७
	४.१.१ गजलको परिचय र पृष्ठभूमि	२७

४.२	गजलका विभिन्न तत्त्वहरूका आधारमा मै हराएँ आज गजल सङ्ग्रहको अध्ययन	२८
४.२.१	विषय प्रवेश	२८
४.२.२	विषयस्तुका दृष्टिमा मै हराएँ आज गजल सङ्ग्रहको अध्ययन	३०
४.२.३	मै हराएँ आज गजल सङ्ग्रहमा प्रयुक्त भाषाशैलीको अध्ययन	३२
४.२.४	मै हराएँ आज गजल सङ्ग्रहमा प्रयुक्त काफियाको अध्ययन	३३
	४.२.४.१ पूर्ण काफिया	३३
	४.२.४.२ आंशिक काफिया	३३
	४.२.४.३ मिलित काफिया	३४
	४.२.४.४ एकाक्षरी काफिया	३४
४.२.५	मै हराएँ आज गजल सङ्ग्रहमा प्रयुक्त रदिकको अध्ययन	३४
४.२.६	सेरका आधारमा मै हराएँ आज गजल सङ्ग्रहको अध्ययन	३५
४.२.७	मतलाका आधारमा मै हराएँ आज गजल सङ्ग्रहको अययन	३६
४.२.८	तखल्लुसका आधारमा मै हराएँ आज गजल सङ्ग्रहको अध्ययन	३६
४.२.९	मिसराका आधारमा मै हराएँ आज गजल सङ्ग्रहको अध्ययन	३६
	४.२.९.१ मिसरा-ए-उला	३७
	४.२.९.२ मिसरा-ए-सानी	३७
४.२.१०	मक्ताका आधारमा मै हराएँ आज गजल सङ्ग्रहको अध्ययन	३७
४.२.११	बहरका आधारमा मै हराएँ आज गजल सङ्ग्रहको अध्ययन	३८
४.२.१२	लयका आधारमा मै हराएँ आज गजल सङ्ग्रहको अध्ययन	३८
४.३	निष्कर्ष	३९

अध्याय पाँच

उपसंहार

	उपसंहार	४१-४३
	सन्दर्भसामग्री सूची	४४
	परिशिष्ट	४५-६३

सङ्क्षेपीकृत रूप

क्र.स.	:	क्रम सङ्ख्या
वि.सं.	:	विक्रम संवत्
गा.वि.स.	:	गाउँ विकास समिति
रा.वि.सं.	:	राष्ट्रिय विकास सेवा
नि.मा.वि.	:	निम्न माध्यमिक विद्यालय
नं.	:	नम्बर
पि.एच.डी.	:	डाक्टर अफ फिलोसोफी
एम.ए.	:	मास्टर्स अफ आर्स
डा.	:	डाक्टर
त्रि.वि.	:	त्रिभुवन विश्व विद्यालय
आ.व.	:	आर्थिक वर्ष
बी.एड.	:	ब्याचलर अफ एजुकेसन
पृ.	:	पृष्ठ
प्रा.डा.	:	प्राध्यापक डाक्टर